

21. Makarenko, M. (1994). Zaporozki kleinody v Ermitazhi [Zaporizki jewelry in the Hermitage]. *Pamiatky Ukrainy*, (1–2) [in Ukrainian].
22. Mytsyk, Yu. (2000). Deshcho pro kleinody Tymosha Khmelnytskoho [Something about Regalia Timosha Khmelnytsky]. *Znak [visnyk Ukrainського heraldychnoho tovarystva]*, (22) [in Ukrainian].
23. Mytsyk, Yu. (2004). Deshcho pro ukraiynski ta krymski prapory pid chas Chudnivskoi bytvy 1660 roku [Something about Ukrainian and Crimean flags during the battle Chudniv 1660]. *[visnyk Ukrainського heraldychnoho tovarystva]*, (33) [in Ukrainian].
24. Mytsyk, Yu., Apanovych O. (2009). Kolory kozatskykh praporiv [Colors Cossack flags]. *Kozatska entsyklopediia dlia yunatstva [Cossack Encyclopedia for Youth]*ю *Knyha statei pro istorychne buttia ukraiynskoho kozatstva*. Kyiv : Veselka [in Ukrainian].
25. Modzalevskyi, V., Narbut, H. (1918). Do pytannia pro Derzhavnyi herb Ukrainy [On the National Emblem of Ukraine]. *Nashe mynule*, 126. Peredruk: *Natsionalna symvolika* (1991). Kyiv, 26 [in Ukrainian].
26. Panchenko, V. (2008). Kozatske prapornytstvo XVII–XVIII st. [Cossack prapornytstvo XVII–XVIII centuries]. *Viiskovo-istorychnyi almanakh*, (2 /171).
27. Savchuk, Yu. *Odisseia kozatskykh praporiv* [Odyssey Cossack flags]. Stockholm : Viiskovyi muzei Shvetsii [in Ukrainian].
28. Savchuk, Yu. (2001). Prapor Bohdana Khmelnytskoho u Stokholmi [Flag Bogdan Khmelnytsky in Stockholm]. *Narodna armiiia* [in Ukrainian].
29. Sytyi, I. (2001). Kleinody ostannoho ukraiynskoho hetmana Kyryla Rozumovskoho [Insignia last Ukrainian hetman Cyril Razumovsky]. *Znak [visnyk Ukrainського heraldychnoho tovarystva]*, (24) [in Ukrainian].
30. Sokyрко O. (2002). Naimane viisko livoberezhnykh hetmaniv kintsia XVII – XVIII st.: "barva", prapory, zbroia [Mercenary Army of the Left Bank Hetman late seventeenth – eighteenth century, "tint", flags, weapons]. *Viiskovo-istorychnyi almanakh*, (2 /5/) [in Ukrainian].
31. Storozhenko, I.S. (2007). Bohdan Khmelnytskyi i Zaporozka Sich kintsia XVI – seredyny XVII stolit [Bohdan Khmelnytsky and Zaporizhzhya Sich end XVI – the mid-seventeenth century]. Dniprodzerzhynsk : Vydavnychiy dim "Andrii" [in Ukrainian].
32. Shamenkov, S. (2010). Pikhota ukraiynskykh hetmaniv XVII–XVIII st. [Infantry Ukrainian Hetman XVII–XVIII centuries]. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
33. Yakymovych, B. (1992). Do pytannia pro ukraiynsku natsionalnu symvoliku [On the Ukrainian national symbols]. *Ternopil*, (5–6) [in Ukrainian].
34. Yarova, H. (1989). Kozatskyi prapor XVII st. [Cossack flag seventeenth century]. *Pamiatky Ukrainy*, (6) [in Ukrainian].

УДК 930.85

Маложон Олена Іванівна
кандидат історичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права
Київського національного університету
культури і мистецтв

ГЕНЕЗИС ПРАВ ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ СВІТУ ТА УКРАЇНИ

У статті аналізуються права людини як наука, тобто як система юридичних знань, концепцій і доктрин про виникнення, розвиток і сучасний стан можливостей людини, що зумовлено зміною відношення до неї з боку держави, визнання людини найвищою соціальною цінністю, інтересам якої повинен підпорядковуватися весь державний устрій, система та діяльність органів влади. Зазначено, що права людини – це проблема загального історичного, соціального та культурного розвитку всього людства.

Ключові слова: права людини, система юридичних знань, державний устрій, органи влади, соціальний та культурний розвиток.

Маложон Елена Ивановна, кандидат исторических наук, доцент кафедры теории и истории государства и права Киевского национального университета культуры и искусств

Генезис прав человека в истории политико-правовой мысли мира и Украины

В статье анализируются права человека как наука, то есть как система юридических знаний, концепций о возникновении, развитии и современном состоянии возможностей человека, что обусловлено сменой отношения к нему со стороны государства, признанием человека наивысшей социальной ценностью, интересам которой должен подчиняться весь государственный строй, система и деятельность органов власти. Обозначено, что права человека – это проблема общего исторического, социального и культурного развития всего человечества.

Ключевые слова: права человека, система юридических знаний, государственный строй, органы власти, социальное и культурное развитие.

Malozhon Olena, candidate of historical sciences, Associate Professor of Theory and History of State and Law, Kyiv national university of culture and arts

Genesis of human rights in the history of political and legal thought of the world and Ukraine

In the article Human rights as a science, that the system of legal knowledge, concepts and doctrines about the origin, development and present state of human capabilities, rather booming in recent years in Ukraine. This is a change

in relation to the rights of the state, the recognition of human highest social value, which interest shall be subject to all state system, and the system of government bodies. However, human rights – a problem that did not arise recently, a problem common historical, social and cultural development of all humanity.

Modern catalog of human rights, which is fixed in international legal documents reproduced in the national legislation of States – the result of historical development of standards and standards that have become the norm of modern democratic society. There is every reason to believe that the whole historical development of mankind is associated with changes in ideas about human rights. The cultural progress of society in general is impossible if it does not introduce anything new in the status of a person if the person does not get with each new stage of development more freedom. Even if the law is limited class, but they still expanding from one socio-historical formation to another. As some authors rightly point out, the ancient servant is more free than the original savage medieval freer servant bourgeois society created the conditions for a formal freedom of all members of society, and this can not but agree.

Before modern scholars is the problem of further development of ideas, views that have been accumulating for centuries and millennia. However, modern approach to human rights is impossible without careful study of the historical aspects of the formation and development of human rights and freedoms.

The primitive system mistakenly believe the "golden period of mankind", which supposedly there is complete freedom and individual rights are not breached. Since I can not agree because that would break if human understanding and as such did not exist. The primitive system characterized by so-called "mononorm", ie rules which can not be classified as rules of religion, morality and common law – a rule are formed on the basis of habits that caused reasonableness of certain conduct which is useful to the individual only in extent that it is useful for family, tribe. These rules have never given the advantages of one over the other member of the genus, ie conventional fixed "original equality", but the essence of equality is the lack of freedom, as the person fully absorbed by society, individual livelihoods rather rigidly regulated. In "mononorm" right kind of membership represented a downside duties as the original individual had separated, enlightened self-interest, other than the interests of the family. Therefore, during the primitive community can talk only about the presence of certain mythological ideas about man and his rights.

The beginning of theoretical concepts and research associated with the name of Socrates, who defended the principles of individual freedom and autonomous individual. These ideas found their continuation in the works and rethinking his pupil Plato, who said: "Justice is that every man and made his way that no one was a stranger and did not lose her." Plato's views were too radical even, given the project its ideal state in which there is no private property and division of people into slaves and free, and it went further and for the first time recognized the equality of men and women. In terms of the idea of equality views of Plato were certainly progressive, however, against the strictly organized public life was lost the idea of self-worth and uniqueness of the individual.

The idea of forming a coherent philosophical concepts about man, his rights and freedom belongs to Aristotle, who argued that man – this being a political, social. He was developing fundamental categories, concepts that form the basis of modern thinking. First, the doctrine of distributive justice – which includes the distribution of all benefits for people of their ability, in proportion to the contribution to the common cause *urivnyuyuchu* and fairness when it comes to equality before the law, equality between equals (the issue of crime and punishment, reparation, civil agreement). This principle is almost unchanged as the basis of most modern legal systems. Really, can not be completely equal to each other, people with different levels of education or with regard to their health status, age, and therefore if anything distribution (power, rewards) are taken into account their personal characteristics and abilities, but when it comes to protect their natural rights, they should be the same for all.

Keywords: Human rights, legal knowledge system, political system, government, social and cultural development

Новітня історія ХХІ ст.означила головні концептуальні засади на шляху розбудови незалежної Української держави. В цих умовах органи державної влади і місцевого самоврядування постійно повертаються до питання правової культури. Особливо вони є актуальними на сучасному етапі переходу України до демократичної правової системи, яка інтегрується в європейський простір з характерною для нього високою правовою культурою.

Сучасний каталог прав людини, який зафіксований в міжнародно-правових документах, відтворений в національному законодавстві держав – це результат історичного становлення еталонів і стандартів, які стали нормою сучасного демократичного суспільства. Є всі підстави стверджувати, що увесь історичний розвиток людства пов'язаний зі зміною уявлень про права людини. Культурний прогрес суспільства взагалі є неможливим, якщо він не вносить щось нового у статус людини, якщо особа не отримує з кожною новою сходинкою розвитку додаткові свободи. Навіть якщо права є класово обмеженими, але все одно вони розширюються від однієї суспільно-історичної формації до іншої.

Простежити права людини як науку, тобто як систему юридичних знань, концепцій і доктрин про виникнення, розвиток і сучасний стан можливостей людини протягом останніх років в Україні.

Відповідно до цього поставлені такі завдання:

- реконструювати історико-теоретичні аспекти прав людини в Україні протягом останніх років;
- з'ясувати вплив прав людини на формування нормативно-правової бази сучасної України;
- визначити місце прав людини в сучасній незалежній українській державі.

Об'єктом дослідження є виникнення, розвиток і сучасний стан можливостей людини.

Предметом дослідження є права людини як засіб правового регулювання соціальних відносин у суспільстві.

Хронологічні рамки дослідження визначаються історичним періодом становлення прав людини у суспільстві.

Територіальні рамки дослідження охоплюють історичну територію українських земель та сучасної України.

Права людини як наука, тобто як система юридичних знань, концепцій і доктрин про виникнення, розвиток і сучасний стан можливостей людини, досить бурхливо розвивається протягом останніх років в Україні. Це обумовлено зміною відношення до людини з боку держави, визнання людини найвищою соціальною цінністю, інтересам якої повинен підпорядковуватись увесь державний лад, система та діяльність органів влади. Проте, права людини – це проблема, яка не виникла нещодавно, це проблема загального історичного, соціального та культурного розвитку усього людства.

Сучасний каталог прав людини, який зафіксований в міжнародно-правових документах, відтворений в національному законодавстві держав – це результат історичного становлення еталонів і стандартів, які стали нормою сучасного демократичного суспільства. Є всі підстави стверджувати, що увесь історичний розвиток людства пов'язаний зі зміною уявлень про права людини. Культурний прогрес суспільства взагалі є неможливим, якщо він не вносить щось нового у статус людини, якщо особа не отримує з кожною новою сходинкою розвитку додаткові свободи. Навіть якщо права є класово обмеженими, але все одно вони розширюються від однієї суспільно-історичної формації до іншої. Як справедливо вказують деякі автори, античний раб є більш вільним, ніж первісний дикун, середньовічний кріпак вільніший за раба, буржуазне суспільство створило умови для формальної свободи усіх членів суспільства, і з цим не можна не погодитись.

Перед сучасними вченими стоїть проблема подальшого розвитку ідей, поглядів, що були накопичені протягом багатьох століть і тисячоліть. Проте, сучасний підхід до прав людини є неможливим без уважного вивчення історичних аспектів становлення та розвитку прав і свобод людини.

Первіснообщинний лад помилково вважають "золотим періодом людства", в якому нібито існувала повна свобода і не порушувались права особи. З цим не можна погодитись, оскільки що було порушувати, якщо і розуміння прав, як таких не існувало. Первіснообщинний лад характеризується наявністю так званих "мононорм", тобто норм, які не можуть бути кваліфіковані як норми релігії, моралі, звичаєвого права – це правила, сформовані на засадах звички, що обумовлена доцільністю певної поведінки, яка є корисною для окремої особистості лише в тих межах, в яких вона корисна для роду, племені. Ці норми ніколи не давали переваг одного члена роду над іншим, тобто закріплювали умовну "первісну рівність", але суть цієї рівності полягає у відсутності свободи, оскільки людина цілком поглинається суспільством, життєдіяльність індивіда досить жорстко регламентована. У "мононормах" права членів роду представляли собою зворотній бік обов'язків, оскільки первісний індивід не мав відділеного, усвідомленого власного інтересу, відмінного від інтересів роду. Тому у період первіснообщинного ладу можна вести мову лише про наявність певних міфологічних уявлень про людину та її права [8].

Зародження усвідомленої ідеї прав людини пов'язують з періодом 5-6 ст. до н.е., з епохою розвитку стародавніх полісів (Афін, Риму). Хоча вже у II тис. до н.е. у період, так званої "гомерівської Греції" широко вживаються такі поняття, як "діке" – правда, справедливість, "тіме" – особиста честь. Появу ідеї прав людини тісно пов'язують з принципами громадянства, які зародились в Стародавній Греції та з зародками ідей демократії. Засновником поміркованої цензової демократії вважають Солонна. Зокрема, вже у VI ст. до н.е. Солон розробив і запровадив конституцію, в якій намагався закріпити ідею притягнення до відповідальності державних чиновників [15].

Початок понятійно-теоритичного дослідження пов'язують з ім'ям Сократа, який відстоював принципи індивідуальної свободи і автономної особистості. Ці ідеї знайшли своє продовження і переосмислення в працях його учня Платона, який зазначав: "Справедливість полягає в тому, щоб кожен мав і робив своє так, щоб ніхто не мав чужого і не втрачав свого". Погляди Платона носили навіть надто радикальний характер, якщо зважати на його проект ідеальної держави, в якій відсутня приватна власність і поділ людей на рабів і вільних, причому він пішов ще далі і вперше визнавав рівність чоловіка і жінки. З точки зору ідеї рівності погляди Платона були безумовно прогресивними, проте, на тлі суворо зорганізованого державного життя втрачалась ідея самоцінності та неповторності людської особистості [1].

Ідея формування цілісної філософської концепції щодо людини, її прав і свободи належить Аристотелю, який обґрунтовував що людина – це істота політична, суспільна. Ним були розроблені основоположні категорії, поняття, що складають основу сучасного праворозуміння. По-перше, це вчення про справедливість розподільчу – під якою розуміється розподіл усіх благ для людей за їх здібностями, пропорційно вкладу у загальну справу і справедливість урівнюючу, коли мова йде про рівність перед законом, рівність між рівними (питання злочину і покарання, відшкодування шкоди, цивільно-правові угоди). Цей принцип майже в незмінному вигляді покладений в основу більшості сучасних правових систем. Дійсно, не можуть бути абсолютно рівні між собою люди з різним рівнем освіти, або з врахуванням їх стану здоров'я, віку, і відповідно у випадку розподілу будь-чого (влади, винагород) враховуються їх особисті властивості і здібності, але коли мова йде про захист їх природних прав, то вони повинні бути однаковими для всіх [4].

Історично першою філософсько-правовою концепцією лібералізму і правового індивідуалізму стала доктрина Епікура, який центром своєї етики вважав людину. Свобода людини полягає у її власній відповідальності за розумний вибір свого стилю життя, так, щоб реально задовольняти свої потреби і при цьому не заважати іншим. Мета ж держави, на думку Епікура, в тому, щоб забезпечити взаємну безпеку людей, не спричиняти шкоди людям один одному. Епікурівська договірна трактовка

держави розуміє рівність, свободу і незалежність людей і в своїй суті відтворена у правових системах більшості сучасних західних держав [14].

Поняття гуманізму вважають виключно європейським витвором і надбанням. Поряд з тим в певних традиційних суспільствах (Стародавній Китай, Індія, азіатські цивілізації) панував і панує досі системоцентристський підхід, де держава підпорядковує своїй волі усіх підданих, перетворюючи людину у виконавця державної волі, що було обумовлено історично і тому не можна вважати такі погляди помилковими чи відсталими. Причому, такий підхід в певній мірі є притаманним і для східнослов'янських держав, в яких роль роду, держави завжди була досить високою [13].

Значну роль в процесі становлення універсальних понять прав людини відіграло християнство, адже згідно з цією релігією "усі люди рівні, як діти Господні", і саме християнською релігією було остаточно чітко сформульовано "золоте правило" поведінки – "як бажаєте, щоб з вами поводитись люди, так поведіться з ними і ви" (Новий Завіт. Євангеліє від Матфея. 5:12-5:44). В будь-якому випадку людина в християнстві зберігає свою цінність і значимість, і навіть певну свободу вибору, що не характерно для інших релігій. Так, індуська релігія спрямована на знеособлення людини, яка в цілому підпорядковується владі каст, детально регламентованим правилам поведінки. Мусульманська релігія ставить за мету, в першу чергу, забезпечити загальні інтереси "правовірних", індивід підпорядковується ісламському суспільству і лише його інтересам [10].

Слід зазначити, що в умовах нового часу продовжує досить бурхливо розвиватись концепція природних прав людини, зокрема, в ряду таких прав на першому місці стоїть право на своє життя, свободу, рівність та майно (власність) [9].

Важливим етапом у розвитку прав людини стали буржуазно-демократичні революції XVII-XVIII ст., які висували не лише широкий перелік прав людини, але і загальні принципи свободи і формальної рівності, що стали засадами універсальності прав людини. Вони здійснили величезний вплив і на характер держави, оскільки виступали обмежувачем її всевладності, звільнили людину від зайвої опіки держави та її владних структур [6].

Ідея загальної рівності людей послідовно відтворювалась в таких документах, як Велика Хартія вольностей 1215 р. – перший правовий документ, в ньому містяться статті, спрямовані на обмеження свавілля чиновників. Ст. 39 передбачає застосування покарання вільних не інакше, як за вироком рівних і за законом держави. Петиція про права 1628 р. і Habeus Corpus Act 1678 р. застосували поняття недоторканості особистості та презумпції невинуватості. Біль про права 1689 р. встановив свободу слова, право на звернення підданих з петицією до короля [16].

Досить бурхливо процес нормативного закріплення прав людини відбувся у США. Декларація незалежності США 1776 р. – документ, в якому вперше була сформульована ідея невідчужуваності прав людини. Це був перший офіційний документ, який закріпив право на життя, свободу, власність тощо. Біль про права 1791 р. вніс поправки до Конституції США 1787 р., в яких значно розширив перелік прав людини [17].

Французька декларація прав людини і громадянина 1789 р. – перелік прав і свобод, які були проголошені французькою декларацією набув світового значення [19].

Подальший нормативний розвиток інституту прав людини пов'язаний безпосередньо з розвитком міжнародного права і прийняттям ряду міжнародних документів, які і визначили основні принципи правового статусу особи і мінімальний обсяг тих прав і свобод, які мають визнаватися і гарантуватися кожною державою [3].

Отже, права людини пройшли шлях від міфологічних уявлень через ідеї філософів і юристів до свого нормативного закріплення у правових джерелах [5].

Ідеї визнання прав і свобод людини, безперечно, були притаманні і українській філософії та знайшли своє продовження в історії українського конституціоналізму [7].

Окремі уявлення про права людини зазначаються в таких джерелах, як "Руська правда", "Слово про закон і благодать", "Повчання Володимира Мономаха", пізніше у Литовському статуті закріплюються ідеї рівності всіх перед законом, особистої відповідальності, захисту прав людини з боку держави [11].

Перші спроби правової регламентації прав окремих соціальних груп в українських конституційних актах доцільно проілюстрували ст. 11 Конституції Пилипа Орлика 1710 р., в якій встановлювались і оголошувались права вдів козаків, їхніх дружин та дітей-сиріт [12].

За радянський період української державності було прийнято 4 конституції (1919, 1929, 1937 та 1978 рр.), які тим чи іншим чином відтворювали ідею прав людини, проте, не враховували міжнародні стандарти, зокрема, положення про те, що основою свободи особистості є право приватної власності [2].

Права і свободи людини і громадянина є основоположною частиною чинної Конституції України і розглядаються вони не як даровані державою своїм громадянам, а як такі, що належать людині від народження, існують незалежно від діяльності держави та є невідчужуваними та непорушними.

На сучасному етапі історичного розвитку під правами людини ми розуміємо певні нормативно структуровані можливості, властивості і особливості буття особистості, які уособлюють її свободу і є невід'ємними і необхідними способами і умовами її життя, її взаємовідносин з суспільством, державою, іншими індивідами. Проте, процес розвитку прав людини незавершений. Можна сподіватись, що розвиток людства і надалі буде йти по шляху постійної уваги до людини, її прав і свобод.

Сучасний етап розвитку українського суспільства і держави може бути охарактеризований як трансформаційний, у якому наявні дві тенденції розвитку: прагнення створення громадянського суспільства та забезпечення максимальної реалізації прав і свобод людини й громадянина. У зв'язку з цим загострюється актуальність дослідження прав людини як фундаментальної цінності громадянського суспільства, особливостей реалізації останніх, правової активності носіїв прав. При цьому постає потреба у виділенні окремих аксіологічних властивостей, притаманних правам людини, які відбивали б пов'язаність останніх із духовними складовими суспільства, включення у систему цінностей, як на загальносоціальному, так і на індивідуальному рівні. Це зумовлює необхідність розширення наукових уявлень про права людини, заснованих на подвійності їх морально-правової природи, співвідношенні загальносоціальних та юридичних аспектів у правах.

Запроваджуваний підхід дасть змогу по-новому звернутися до розв'язання існуючих проблем правової реальності. Йдеться, зокрема, про проблеми механізму реалізації та захисту прав і свобод людини й громадянина; правового регулювання взаємодії названих прав з інституціями громадянського суспільства; співвідношення універсального та культурно-особливого у правах; правової культури та правосвідомості, через які переломлюються об'єктивні ціннісні властивості правової дійсності в цілому і прав людини зокрема.

В умовах методологічного плюралізму сучасної юриспруденції, залучення досвіду зарубіжних правознавців у сфері досліджень громадянського суспільства і прав людини, постає завдання переглянути основні питання щодо місця прав людини у правовій системі. Особливо це стосується реалізації та захисту прав, а також деяких аспектів у визначенні змісту прав людини в цілому, оскільки радянською наукою розглядалися і виносилися на передній план соціально-економічні права, декларувалося їх здійснення при відсутності реальної можливості використання, обмеження втручання держави у простір, окреслюваний правами людини [18].

Попри сплеск інтересу до тематики прав людини та громадянського суспільства, у наукових працях існують поодинокі спроби теоретичної розробки ціннісного виміру прав людини у громадянському суспільстві. Існуючі дослідження у цій сфері часто характеризуються фрагментарністю, спрямованістю на окремі аспекти дослідження прав. На монографічному рівні вони або звернені до проблем громадянського суспільства у цілому, або до розгляду прав людини, особливо до їх тлумачення і захисту. Майже поза увагою правознавців залишаються аксіологічні властивості прав людини, недостатньо повно досліджено правову активність носіїв прав у громадянському та трансформаційному суспільствах, реалізація прав людини часто висвітлюється лише на рівні законодавчих механізмів. На стан розробленості змісту цих питань вплинуло і те, що у радянській теорії держави і права вони майже не досліджувалися, виняток становлять поодинокі роботи, а відповідне поживлення у правовій літературі спостерігається лише з 90-х років ХХ ст. До цього треба додати, що нові суспільні реалії зумовили потребу пошуку власної концепції прав людини, найбільш прийнятної для українського суспільства.

Водночас теоретичне дослідження цих питань має важливе значення для правотворчості і правозастосування. Детально розроблена ціннісна теорія прав людини необхідна передусім для правильного формулювання норм відповідного законодавства, а також у випадках звернення суб'єкту правозастосування до юридичної доктрини. Значною перешкодою для правозастосування є відсутність умов ефективної дії механізму реалізації та захисту прав людини, що особливо відчувається на рівні судового захисту останніх.

Слід зазначити, що інтеграція України у світове співтовариство, а також урахування вимог міжнародно-правових актів, породжують також низку питань, пов'язаних з тематикою дисертаційного дослідження. Зокрема, це стосується обрання відповідної концепції прав людини, її обґрунтування у національно-культурному контексті, а також відповідності інтерпретації та здійснення конкретних прав певним міжнародним стандартам з прав людини.

Проблема визначення змісту поняття прав людини для громадянського суспільства ускладнюється тому, що останні розглядаються одночасно і як складова цього суспільства, і як вимір його відповідності певній ідеальній моделі. На відповідне визначення впливає також зміна напрямків трансформації правової системи у процесі суспільно-державних перетворень.

З огляду на вищезначене, можна констатувати, що на цей час існує потреба концептуального, заснованого на сучасній методології дослідження прав людини як фундаментальної цінності громадянського суспільства, що сприятиме вирішенню низки проблем теорії держави і права, формуванню виваженої правової політики у цій сфері, а також підвищенню якості та ефективності правотворчої і правозастосовної діяльності.

Література

1. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38.
2. Андрусяк Т. Г. Теорія держави і права / Фонд сприяння розвитку укр. правової думки та пропаганди державницьких традицій "Право для України" / Андрусяк Т. Г. – Львів, 1997. – 200с.
3. Бобровник С. В. Правотворчість // Юридична енциклопедія / Бобровник С. В., Щебельський В. Є. – К., 2003. – Т. 5. – С. 51.

4. Ведерніков Ю. А. Теорія держави та права / Ведерніков Ю.А., Грекул В.С. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 223 с.
5. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посібн. / Волинка К. Г. – К.: МАУП, 2003. – 240.
6. Головченко В. В. Юридична термінологія / Головченко В.В., Ковальський В.С. – К., 1999. – 224с.
7. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1990. – № 31. – С. 429.
8. Зайчук О. В. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. / Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
9. Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс / Зайчук О.В., Копиленко О.Л. та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2006.
10. Калюжний Р. А. Загальна теорія держави і права: навч. посібн. / Калюжний Р.А., Тимченко С.М., Пархоменко Н. М., Легуша С. М. – К.: Видавець Паливода А.В., 2007. – 296с.
11. Карпунов В. М. Теорія держави та права: навч. посібн. / Карпунов В. М. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 212с.
12. Керецман В. Ю. Правознавство. навч. посібн. / Керецман В.Ю., Семерак О.С. – К.: Атіка, 2002. – 400с.
13. Кирилук Ф.М. Політологія: історія та методологія / Кирилук Ф.М. – К., 2000.
14. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
15. Про внесення змін до Конституції України / від 8 грудня 2004 р.// Відомості Верховної Ради України.// Закон України – 2005. – № 2.
16. Тарахонич Т.І. Актуальні проблеми теорії держави та права // Правова держава / Тарахонич Т.І. – Вип.11. – К., 2000.
17. Тимошенко В.І. Історія держави і права // Юридична енциклопедія / Тимошенко В.І. – К., 1999. – Т. 2.
18. Шемчученко Ю.С. Юридична наука в незалежній Україні // Право України / Шемчученко Ю.С. – 1992.
19. Юридична енциклопедія. – К., 2001.

References

1. Akt proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy [Declaration of Independence of Ukraine] (1992, September 24). *Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv (38) [in Ukrainian].
2. Andrusiak, T.H. (1997). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory State and Law]. Fond spriannia rozvytku ukr. pravovoi dumky ta propahandy derzhavnytskykh tradytsii "Pravo dlia Ukrainy". Lviv [in Ukrainian].
3. Bobrovnyk, S.V., Shchebelskyi, V.Ye. (2003). Pravotvorchist [Law-making]. *Yurydychna entsyklopediia – Legal encyclopedia*. Kyiv, (5), 51 [in Ukrainian].
4. Vedernikov, Yu.A., Hrekul, V.S. (2005). *Teoriia derzhavy ta prava* [Theory of State and Law]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
5. Volynka, K.H. (2003). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of State and Law]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
6. Holovchenko, V.V., Kovalskyi, V.S. (1999). *Yurydychna terminohiia* [Legal terminology]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy [Declaration of State Sovereignty of Ukraine] (1990, July 16) *Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv (31), 429 [in Ukrainian].
8. Zaichuk, O.V., Onishchenko, N.M. (2008). Zahalna teoriia derzhavy i prava: (osnovni poniattia, katehorii, prav. konstrukttsii ta nauk. kontseptsii) [The general theory of law: (basic concepts, categories, legal and scientific design concept)]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
9. Zaichuk, O.V., Kopylenko, O.L. et al. (2006). *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs* [Theory State and Law. Academic Course]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
10. Kaliuzhnyi, R.A., Tymchenko, S.M., Parkhomenko, N.M., Lehusa, S.M. (2007). *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of law]. Kyiv: Vydavets Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
11. Karpunov, V.M. (2004). *Teoriia derzhavy ta prava* [Theory of State and Law]. Luhansk: RVV LAVS [in Ukrainian].
12. Keretsman, V.Yu., Semerak, O.S. (2002). *Pravoznavstvo* [Science Of Law]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
13. Kyryliuk, F.M. (2000). *Politohiia: istoriia ta metodohiia* [Politology: History and Methodology]. Kyiv [in Ukrainian].
14. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution Of Ukraine] (1996, June 28). *Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv, (30), 141 [in Ukrainian].
15. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy [On Amendments to the Constitution of Ukraine] (2004, December 8). *Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv, (2) [in Ukrainian].
16. Tarakhonich, T.I. (2000). Aktualni problemy teorii derzhavy ta prava [Actual problems of the theory of state and law]. *Pravova derzhava*. Kyiv, (11) [in Ukrainian].
17. Tymoshenko, V.I. (1999). Istorii derzhavy i prava [History of State and Law]. *Yurydychna entsyklopediia*. Kyiv, (2) [in Ukrainian].
18. Shemchuchenko, Yu.S. (1992). Yurydychna nauka v nezalezhnii Ukraini [Legal science in independent Ukraine]. *Pravo Ukrainy* [in Ukrainian].
19. *Yurydychna entsyklopediia* [Legal encyclopedia] (2001). Kyiv [in Ukrainian].